

СТРУКТУРА ЛАТИНСЬКОМОВНОГО ЗАКОНОДАВЧОГО ДОКУМЕНТУ (НА МАТЕРІАЛІ ПАПСЬКИХ БУЛЛ, КАПІТУЛЯРІВ УНІВЕРСАЛІВ ТА ПРИВІЛЕЇВ)

Кондаурова Х.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Дана стаття присвячена розробці та аналізу основних структурних елементів окремих законодавчих актів Західної та Східної Європи. Вказані основні характеристики документів відповідно до їх ареального функціонування. Описані основні характерні особливості законодавчих документів. Розглянуто структури основних законодавчих документів, які функціонували на території Європи. Проаналізовано законодавчі документи, які є основними у використанні документообігу Західної та Східної Європи.

Ключові слова: законодавчий документ, булла, капітулярій, універсал, привілей, формуляр, початковий протокол.

Постановка проблеми. Латинськомовні законодавчі документи – це сукупність всіх юридично та історично значущих видів законодавчих актів, які використовувалися та продовжують використовуватися для підкріплення та врегулювання законотворчих та юридичних процесів, що мають місце в певній державі на певному проміжку часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика даної тематики висвітлена у роботах, які спрямовані на вивчення історичних джерел, і представлена у роботах Ж. д'Ламбер, Л. Ранке, І. Тен, О. Кон, Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко, Б. І. Корольов, М. Г. Палієнко, які висвітлювали законодавчі акти, вважаючи їх структуру та особливості використання як історичних джерел.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Деякі види законодавчих актів були створені багато століть тому, але продовжують активно застосовуватися і не втрачають своєї актуальності в сучасних реаліях. Звісно, популярність того чи іншого законодавчого документу диктувалася не лише необхідністю, але й ареалом їхнього використання, а тому умовно використання актів можна поділити на Східну та Західну Європи. Саме особливості структури

відповідно до географічного функціонування постають основою даної роботи.

Мета статті. Основна мета даного дослідження є аналіз законодавчих актів, які є найбільш характерними для Західної та Східної Європи та проаналізувати їхню структуру.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до термінології історіографічної науки структуру законодавчого акту прийнято називати формуляром. Як зазначає історик та джерелознавець І.М. Данілевський, виділяється 4 типи структур формуляра: умовна (загальна схема побудови); абстрактна (загальна схема певного виду документу); конкретна (схематична структура, побудована всередині самого виду законодавчого акту); індивідуальна (схема побудови окремо взятого тексту) [1, с. 249].

Структуру законодавчих актів Європи можна характеризувати як умовну, проте вона могла змінюватися в залежності від мети видання чи зміни певних юридичних канонів, набуваючи рис індивідуального виду формуляру. Так, розглядаючи перш за все законодавчі акти Західної Європи, виділяємо дві основних частини:

1. Початковий протокол, який у більшості випадків містив у собі інвокацію (лат. *invocatio*) – звернення до Бога; інтигуляцію (лат. *titulo*) – той,

хто випускає документ; інскрипцію (лат. scriptio) – називає осіб, яким присвячений даний документ; салютацію (лат. salutatio) – привітання.

2. Основна частина, яка складається з: нарації (лат. narratio) – виклад подій, які спричинили видання законодавчого документу; диспозиції (лат. dispositio) – постанова, розпорядження; санкції (лат. sanctio) – заборона порушувати постанову; короборації (лат. corroboratio) – затвердження; датуму (лат. datum) – місце та час видачі законодавчого акту; апрекації (лат. apprecatio) – завершення короткою молитвою.

Така структура документа вважається загальною для європейських територій, адже в залежності від країни, де видавався законодавчий акт, чи певних історичних чинників, окремі частини законодавчих актів або нівелювалися, або були розташовані в іншому порядку.

У структурі папських булл, зокрема енцикліки «Clara claris praeclara», яка була присвячена канонізації Клари Асизійської, можна виділити:

1. Інтитуляцію: Alexander episcopus, servus servorum Dei (авт. Олександр, єпископ слуга слуг Господніх;

2. Інскрипцію: Venerabilibus fratribus universis Archiepiscopis et Episcopis per regnum Franciae constitutis (авт. Всім шанованим братам архієпископам та єпископам поставленим французьким королівством);

3. Салютацію: salutem et apostolicam benedictionem (авт. здоров'я та папського благословення).

Аналізуючи початковий протокол, ми бачимо, що в даному документі відсутня інвокація – звернення до Бога.

Що ж до основної частини, вона починається з нарації, тобто з викладу подій чи причин видання даного документу, охоплюючи вісім параграфів, де йде мова про життя та основні ключові події, які являються підґрунтям для канонізації Клари Асизійської: Clara claris praeclara meritis, magnae in caelo claritate gloriae, ac in terra splendore miraculorum sublimium clare claret. Clarae huius arcta et alta Religio hic coruscet, huius sursum aeterni praemii radiat magnitudo, huius virtus signis magnificis, mortalibus illucescit. Huic Clarae intuitum hic fuit summae Privilegium paupertatis; huic in excelso rependitur inestimabilis copia thesaurorum; huic a catholicis plena devotio et honoris cumulus exhibetur.

Клара прекрасна з прекрасними достоїнствами, на небесах з ясністю слави, і на Землі з блиском піднесених чудес, ясністю сяє. Ось ця Клара суворі і висока у вірі мерехтить [coruscet], її велич випромінюється вічними нагородами, чия сила світить прекрасними знаками смертним. У зв'язку з цим Клари був наданий найвищий привілей бідності; так була уплачена незчисленна кількість скарбів і таким чином католиками була показана повна відданість та вершина честі.

Починаючи з 9 параграфу, ми можемо виділити наступну частину – диспозицію, де йдеться мова про розпорядження щодо канонізації Клари Асизійської: Gaudeat itaque mater Ecclesia, quod talem genuit et educavit filiam, quae tamquam virtutum foecunda parens, multas religionis alumnas suis produxit exemplis, et ad perfectum Christi servitium pleno magisterio informavit.

Laetetur et devota turba fidelium, quod Rex eaelorum et Dominus, sororem ipsorum et sociam, quam in sponsam sibi elegerat, ad suum praecelsam et praeclarum palatium cum gloria *introduxit*.¹

Отже, нехай Мати Церква радіє, що вона народила і виховала таку дочку, яка, як багата чеснотами, привела на світ багато вихованців Релігії, як її власних зразків, і направила їх до служіння Христу під її повним керівництвом. Нехай благочестивий натовп віруючих також радіє, що Царь Небесний і(їх) Господь, представив свою сестру і спутника, яку Він обрав в якості своєї власної дружини, ввів її до Його палацу, незвичайно прекрасного і незвичайно ясного славою.

І наступна частина – короборація, тобто затвердження: Ideoque universitatem vestram monemus et hortamur attente per apostolica vobis scripta mandantes, quatenus II idus augusti festum eiusdem Virginis devote ac solemniter celebretis et faciatis a vestris subditis venerabiliter celebrari, ut ipsam habere mereamini apud Deum piam et sedulam adiutricem.

І таким чином через наше об'єднання передаючи папський лист ми нагадуємо і наполегливо рекомендуємо до других серпневих Ід набожно і урочисто святкувати і всіма зусиллями цінувати, з великою повагою прославляти, тому що ми заслуговуємо мати її як невтомного та благочестивого помічника поруч з Богом.

Далі йде датум: Datum Anagniae, sexto kalendas octobris, pontificatus nostri anno primo.

Видано в Ананьї, в шості жовтневі календи, в перший рік нашого понтифікату.

На відмінну від папських булл, капітулярії мають якісно іншу структуру. В цілому побудова такого документу залежить від самого типу капітулярію. Цікавим видом цього законодавчого акту можна вважати Constitutio de synodis anno 829 (Конституція про синод 829 року), який належить до так званих capitularia ecclesiastica (церковні капітулярії), виданих Людовиком Благочестивим. Структура даного капітулярію починається не з інвокації, а з інтитуляції: Anno sexto decimo regnant domno nostro Hludowico conventus episcoporum debet fieri in quattuor locis, id est Magontiaci, in quo isti archiepiscopi cum eorum suffraganeis convenire debent: Autcarius Hadebaldus, Heti, Bernoinus. In Parisio: Ebo, Ragnwardus, Lantramnus, archiepiscopus Senonis, qui fuerit, cum eorum suffraganeis.

В шістдесятій рік правління нашого царя Людовіка зібрання єпископів мало бути присутнім в чотирьох місцях, одні в Майнці (Магоніак), в якому зібралися архієпископи з їхніми суффраганями: Ауткарій Гадебалд, Геті, Берноін. В Парижі: Еб, Рагновард, Лантрамн, архієпископ сенонський, який був зі своїми суффраганями.

Далі йде нарація, де описується основні питання, що розглядає документ: In quibus conventibus tractare, quaerere et cum Dei adiutorio invenire debent de causis ad religionem christianam et eorum curam pertinentibus...

На цих зборах потрібно управляти, набувати і з Божою підтримкою дізнаватись про справи християнської релігії і їх належну турботу про віру...

І завершальна частина, звісно – це датум: Volumus etiam ipsorum conventum fieri octavas

pentecosten; missi vero nostril suam incipient legationem peragere octavas paschae.

Ми постановляємо це зібрання у восьму п'ятдесятницю; вводити і доводити до кінця ж починуть послы восьмої пасхи.

У Східній Європі, зокрема в Україні, популярністю користуються універсали. Цей вид документу використовується українськими гетьманами та гетьманською канцелярією. Структура такого виду законодавчого акту досить характерна для документу цього ареалу функціонування. Для прикладу розглянемо універсал Івана Мазепи від імені Війська Запорозького про причини розриву відносин з Московською державою у 1658 році.

Початковий протокол починається з інскрипції: *Serenissimis, Celsissimis, Illustrissimis, Excellentissimis, Perillustribus, Illustribus, Generosis, Spectabilibus, Domnis, Regibus, Electoribus, Principibus, Marchionibus, Rebus pubiicis, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, Civitatibus ets. ets.*

Найсвітлішим, найбільш високоставленим, високороднішим, найнеперевешеним, найбільш овіяним славою, гоноровим, благородним, неперевершеним государям, царям, виборцям, керівникам, маркізам, політикам, союзникам, баронам, знаті, громадянам та всім іншим.

Наступна частина протоколу – інтитуляція: *Nos, Universus Exercitus Zaporovianus, notum testatumque facimus coram Deo et toto mundo hac nostra sincera et candida manifestatione:*

Ми, Зібрання Війська Запорозького, засвідчуємо і розглядаємо в присутності Бога і всього світу цим правдивим та щирим виявленням:

Далі увесь документ являє собою нар рацію, тобто виклад подій та причин його видання. Для прикладу наведемо лише початок даного універсалу.

Susepti gestique cum Polonis belli nostri non aliam fuisse causam nec alium seopum ac finem, quam defensionem Sanctae Ecclesiae orientalis, tam et avitae libertatis nostrae, cuius amore tenebamur, una cum Duce nostro immortalis memoriae Bohdano Chmielnicki nec non Joanne Wyhowski Cancellario nostro.

Коли розпочали і проводили нашу війну з Польщею, не було ні іншої причини і кінця, як оборона священної Східної Церкви і нашої прабатьківської волі, чією любов'ю ми утримуємось, єдиної з вождем нашим безсмертним у пам'яті Богданом Хмельницьким, але і Іваном Виговським в нашій канцелярії.

У питанні розгляду структури законодавчого акту варто звернути увагу на такий вид юридичного документу як привілей. Привілеї – це законодавчий акт, що був розроблений та функціонував в межах лише Східної Європи.

Цікавим та досить знаковим як для юридичної, так і для історичної науки є Генрикові статті або Генрикові артикули.

Literae confirmationis articulorum Henrico Regi antea oblaturum.

Указ затвердження статей короля Генріха перед прийняттям.

На початку законодавчого акту зустрічається інтитуляція:

Stephanus Dei gratia, Electus Rex Poloniae, Magnus Dux Lithvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kijoviae, Volhyniae, Podlachiae, Livoniaeque, etc. necnon Transylvaniae Pinceps.

Стефан, Божою милістю, обраний король Польщі, великий князь Литви, Русії, Прусії, Мазовії, Жейматії, Києва, Волини, Підляшшя, Лівонії, а також володар Трансильванії.

Далі свого роду слідує інскрипція:

Significamus universis et singulis, praesentibus et futuris, per Spectabilem et Magnificum, Joannem Tarlo de Szczekarzowice, Palatinum Lublinese, et Capitaneum Pilznensem: ac Magnificos et Generosos, Georgium Mniszek de Magna Kunczyce... in Transylvaniam ad invitandum Nos ad Regnum missos, oblatos Nobis esse publico nomine articulos, seu leges ab Ordinibus in Electione Henrici Regis de Repub: sancitos, quarum exemplum lingua Polonica, qua sunt perlatae, sequitur.

Усі разом і поодинці, теперішнім і майбутнім ми виражаємо, через чудового та славетного Іоанна Тарла з Чекаржевіци, люблінський придворний та капітан з Пільзена: і Славетний та щедрий Георгій Мнішек з Великої Кунчуци, ... оратори з польського королівського ордену, великий князь Литовський, запрошені до королівств, щоб державним іменем пред'явити нам статті, або закони від орденів у вибранні Генріха короля республіки: далі ті, які були затвержені, стали зразком польської мови, яка розповсюджувалася.

Цікавим в даному документі є нар рація. Ця частина, на відміну від інших законодавчих актів як і Західної, так і Східної Європи написана польською мовою. Можна зробити припущення, що даний привілей був розрахований для розповсюдження не лише серед нобілітету та шляхти Польського королівства, але для вивчення та засвоєння простим народом.

Після нарації зустрічаємо кораборацію, тобто затвердження.

Quos quidem articulos seu leges, in omnibus earum punctis et conditionibus approbandas, roborandas, et confirmandas duximus, approbamusque, roboramus, et confirmamus per praesentes literas nostras: decernentes eas perpetuae, indubiae, ac inviolabilis firmitatis robur obtinere debere, promittentesque, sub juramento, illas in praedictis omnibus earum punctis et conditionibus, sine ulla excusatione et exceptione, firmiter, inconcusse, et inviolabiliter tenere, observare, adimplere, et exequi, et teneri, observari, adimpleri et exequi facere.

Ми склали і прийняли та закріпили ці закони і погодившись та закріпились у всіх пунктах та умовах, через поточні документи: ті, що мали затвержені ці непохитні та безсумнівні (статті) мають набути непорушну силу дуба, обіцяючи, через клятву, у всіх ухвалених тут пунктах та умовах, без жодного виправдання та винятку, твердо і непорушно утримувати, виконувати, здійснювати, дотримуватися та задовольняти.

Датум:

Actum et datum in summo templo civitatis nostrae Maggyes, sub ipsis Comitijs Generalibus, octava mensis Februarij, anno Domini, millesimo, quingentesimo, septuagesimo sexto.

Затверджено та прийнято у найважливішому храмі королівства нашого Марії (зараз сербське поселення Вишневець), під загальними народними зборами, восьмого місяця лютого, в рік господній 1576.

Висновки і пропозиції. Запропонована структура законодавчого акту не може бути універсальною

лише для певного типу документу. Якщо брати за зразок умовний вид формуляру, то чітко видно, що за певних умов переходить до індивідуального типу. Такий тип структури характерний в більшості випадків для законодавчих актів Західної Європи.

Що ж до правотворчості Східної Європи, то загальну схему як таку для документів даної території виділити важко, тому тут ми можемо бачити відразу індивідуальний формуляр для кожного з видів законодавчих актів.

Список літератури:

1. Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники российской истории: Учеб. пособие / И.Н. Данилевский, В.В. Кабанов, О.М. Медушевская, М.Ф. Румянцева. – М.: Российск. гос. гуманит. ун-т, 1998. – 702 с.

Кондаурова К.В.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

СТРУКТУРА ЛАТИНСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО ДОКУМЕНТА (НА МАТЕРИАЛЕ ПАПСКИХ БУЛЛ, КАПИТУЛЯРИЕВ, УНИВЕРСАЛОВ И ПРИВИЛЕГИЙ)

Аннотация

Данная статья посвящена разработке и анализу основных структурных элементов отдельных законодательных актов Западной и Восточной Европы. Указаны основные характеристики документов в соответствии с их ареальным функционированием. Описаны основные характерные особенности законодательных документов. Рассмотрены структуры основных законодательных документов, которые функционировали на территории Европы. Проанализированы законодательные документы, которые являются основными в использовании документооборота Западной и Восточной Европы.

Ключевые слова: законодательный документ, булла, капитулярий, универсал, привилегия, формуляр, начальный протокол.

Kondaurova K.V.

Kyiv National University of Taras Shevchenko

THE STRUCTURE OF THE LATIN LEGISLATIVE DOCUMENT (ON THE MATERIAL OF THE PAPAL BULL, CAPITULARS, UNIVERSALS AND PRIVILEGES)

Summary

This article is devoted to the development and analysis of the main structural elements of individual legislative acts of Western and Eastern Europe. The basic characteristics of documents are indicated according to their real functioning. The main features of legislative documents are described. The structure of the main legislative documents, which functioned in the territory of Europe, is considered. The paper analyzes the legislative documents that are key to the use of document circulation in Western and Eastern Europe.

Keywords: legislative document, bulla, capitularies, universal, privileges, form, initial protocol.